

Bioetika, společenské vědy a zdravotnictví, zdravotnické a medicínské právo, terminologie

Kursy zdravotnického práva
(ČEZP PrF MU, VLPMI LF MU, AZLP FEKT VUT)

1. Lekce, 2016

Filip Křepelka

Téma č. 1

PRÁVO A ETIKA ve zdravotnictví



Užívané výrazy pro etiku

- Různé označování:
 - lékařská etika: týkající se pouze lékařů
 - zdravotnická etika: zahrnuje též další zdravotnické profese
 - bioetika: širší pojetí, zahrnuje výzkum mimo zdravotnictví v úzkém slova smyslu týkající se lidí, nakládání se zvířaty a rostlinami apod.
 - deontologie – profesní standardy, může být také chápáno jako odborné standardy.

Jednotlivé roviny zdravotnické etiky



- (1) Profesní etika založená na konsensu lékařů jako vlivné společenské skupiny a ohledech na veřejnosti.
- (1+) Mezinárodní profesní etika vzešlá ze shody národních profesních skupin na mezinárodních fórech.
- (2) Svářící se ideologie a doktríny (náboženské, politické) s různou mírou vlivu na formování národní a do určité míry též mezinárodní profesní etiky.
- (3) Věda a nauka na lékařských fakultách a dalších vyšších školách, založená na zkoumání a zprostředkování národní profesní etiky, nezřídka pochopitelně ovlivněná některou z (bio)etických ideologií a doktrín.

Konsensuální bioetika pro zdravotnictví

- Samostatný normativní systém odlišný od práva.
- Prosazuje se společenským tlakem v rámci profesní komunity společenskými sankcemi (ztrátou prestiže porušitelů, zavržením ze strany profesní pospolitosti).
- V řadě zemí světa a na mezinárodní úrovni vyjadřují tuto etiku etické kodexy
 - - přijaté reprezentací lékařů.
 - - nebo převzaté od autorit.
- Je otázka, zda skutečně existuje nějaká konsensuální etika v českém zdravotnictví.
- Přinejmenším se přihlašujeme k mezinárodní bioetice: jednotlivé profesní komory mají své etické kodexy.

Tradiční bioetické kodexy

– Hippokratova přísaha

- Toho, kdo mě naučil umění lékařskému, budu si vážit, jako svých rodičů a budu ho ze svého zajištění podporovat. Když se dostane do nouze, dám mu ze svého, stejně jako i jeho potomkům dám a budou stejní jako moji bratři. Pokud znalosti tohoto umění (lékařského) zatouží, budu je vyučovat zdarma a bez smlouvy. Seznámím své syny a syny svého učitele a všechny ustanovené a na lékařský mrav přísahající s předpisy, přednáškami a se všemi ostatními radami. Jinak však s nimi neseznámím nikoho dalšího.
- Lékařské úkony budu konat v zájmu a ve prospěch nemocného, dle svých schopností a svého úsudku. Vystříhám se všeho, co by bylo ke škodě a co by nebylo správné.
- Nepodám nikomu smrtící prostředek, ani kdyby mne o to kdokoli požádal a nikomu také nebudu radit (jak zemřít). Žádné ženě nedám prostředek k [potratu](#).
- Svůj život uchovám v čistotě a bohabojnosti, stejně tak i své lékařské umění. Nebudu (lidské tělo) rezat, ani ty, co trpí kameny a tento zákrok přenechám mužům, kteří takovéto řemeslo provádějí.
- Do všech domů, kam vstoupím budu vstupovat ve prospěch nemocného, zbaven každého vědomého bezpráví a každého zlého činu. Zvláště se vystříhám pohlavního zneužití žen i mužů, svobodných i otroků. Cokoli, co při léčbě i mimo svou praxi ve styku s lidmi uvidím a uslyším, co nesmí se sdělit, to zamlčím a uchovám v tajnosti.
- Když tuto přísahu dodržím a neporuším, necht' ve svém životě i ve svém umění skromně dopředu postoupím. Tak získám si vážnost všech lidí po všechny ty časy. Když ale zákazy přestoupím a přísahu poruším, necht' stane se pravý opak.

Světová lékařská asociace (WMA)

- Nezaměňovat s mezinárodní Světovou zdravotnickou organizací (WHO).
- Světová lékařská asociace (www.wma.net) sdružuje profesní svazy a komory.
- Přijala řadu deklarací, rezolucí, stanovisek k etickým otázkám: Helsinská deklarace týkající se zdravotnického výzkumu, Soulská deklarace o procesní autonomii a klinické nezávislosti, deklarace v souvislosti s válečnými konflikty, postavením žen jako pacientek a zdravotnic a četné další.

Ideologická bioetika obecně

- Náboženská bioetika: katolická, fundamentalistická (evangelikální)-protestantská, liberálně protestantská, judaistická (konzervativní, reformní), islámská, hinduistická, buddhistická, šintoistická apod.
- Politická bioetika navazuje na jednotlivé politické směry: konzervativní, liberální, sociálně-demokratická, ale také komunistická, fašistická či nacistická.
- Jednotlivé ideologie a doktríny jsou různě propracované.
- Mnohé existují jenom v náznacích a vyjadřují stanovisko k pouze zlomku problémů ve zdravotnictví.

Ideologická bioetika v Česku

- Prakticky existuje pouze katolická bioetika.
- Existoval např. časopis *Scripta Bioethica*.
- Proti ní se zatím neetablovala nějaká sekulární česká bioetika, nanejvýš se odkazuje na mezinárodní minimum.
- Bioetika (lékařská etika, zdravotnická etika) se do značné míry považuje v profesních kruzích za katolické působení a nemálo se zpochybňuje.
- Hodně záleží na orientaci vyučujících lékařské etiky na lékařských fakultách.



Bioetika dříve a nyní

Za socialismu se vědomě zdravotnická či lékařská etika nerozvíjela a nepěstovala.

Oficiálně se „morálka socialistického člověka“ považovala za dostatečnou pro zajištění kvalitní zdravotní péče a vyřešení všech dilemat.

Zdravotní péče v Československu měla být a do určité míry vskutku byla výkladní skříní socialismu.

Existující dilemata týkající se zdravotnictví (dostupnost péče, řešení dilemat) se nediskutovala veřejně.

Zde by bylo dobré se ptát profesionálů-pamětníků.

Teprve po roce 1990 se v ČR etabluje lékařská etika jako předmět výuky a obor výzkumu, bezpochyby pod zahraničním vlivem.

Bioetika jako předmět výuky a vědy

- Etablované ústavy, katedry, profesury nebo systemizovaná místa na lékařských fakultách.
- Podobně je tomu na fakultách nebo školách zdravotnických nebo školách ošetrovatelství.
- Vyučují vesměs lékaři nebo filosofové.
- Slavná jména současnosti: Singer, Savulescu a další.
- K bioetice se vyjadřuje řada filosofů, lékařů a dalších vědců.
- Právo se vesměs vyučuje odděleně, často v rámci vzdělávání managementu pro zdravotnictví, sociálního a veřejného lékařství apod.

Výuka v ČR

- Řada pedagogů lékařské etiky v České republice je katolicky orientovaných, někteří jsou však kritičtí ke všem aspektům oficiální katolické doktríny.
- Důsledkem je určitá zdrženlivost ostatních pedagogů stejně jako studentů, avšak malá vůle formulace nenáboženské etiky více odpovídající českým poměrům.
- Výuka zdravotnického práva v rámci sociálního (veřejného) zdravotnictví na jiných katedrách a ústavech, zejména v rámci veřejného a sociálního zdravotnictví, kde se věnuje též pozornost ekonomii a managementu.
- Centra zdravotnického práva (3LF UK, CZP PrF UK, kabient ÚSP AV)

Bioetika jako studijní obor

- V řadě zemí se bioetika pěstuje jako doktorské studium a související bádání
- Jenom vzácně se vyučuje jako magisterský program (USA).
- Absolventi (bioethicists) pak slouží jako poradci či zprostředkovatelé pro řešení problémů ve zdravotnictví, které zjevně slouží předcházení vzniku právních sporů s ohledem na jejich nákladnost a nebezpečnost. Tj. jsou vlastně levnější prevencí drahých právníků.
- Součástí takové psychologie je průprava v jednání s pacienty a jejich příbuznými.

Soužití práva a bioetiky



- Právo se pochopitelně jenom vzácně ocitá v napětí nebo v rozporu s bioetikou, zejména s tou oficiální, založenou na profesním konsensu beroucím ohled na veřejnost.
- Může se ovšem pochopitelně ocitát ve střetu s některou z bioetických doktrín a ideologií.
- Případný konflikt ale často bývá zdánlivý, jestliže respekt k určité bioetické doktríně je možný v mezích práva.
- Většinou se ale vzájemně podporují, neboť dominantní bioetika se politikou přenáší do práva.
- Nalezneme samozřejmě standardy pouze právní nebo standardy pouze etické.

Prolínání bioetiky a práva



- **Adaptace:** tvůrce práva nezřídka zohledňuje mínění pospolitosti odborníků, popř. náboženských činitelů zabývajících se danou problematikou.
- **Inkorporace:** Právo (zákony, rozhodnutí, smlouvy) odkáže na bioetiku obecně nebo na její vybrané kodifikace
- **Prolnutí** ztělesňují to právem předpokládané etické komise pro výzkum, zvláštní zdravotnické praktiky anebo pro legislativu.

Zdravotnické právo - průřezová disciplína

- Základ zdravotnického práva: správní právo hospodářské (organizace, podnikání ve zdravotnictví)
- Právo sociálního zabezpečení (veřejné financování zdravotní péče)
- Silná komponenta občansko-právní (dílem vztah pacient – zdravotnické zařízení, odpovědnost)
- Obchodní, rodinné, pracovní právo pro některé souvislosti zdravotní péče
- Trestně-právní zaštitění
- Okrajově finanční právo a právo životního prostředí

Mantinely v ústavním právu – základní práva!

Mezinárodní a evropské právo

Podobně: školské, dopravní, stavební, zemědělské...

Prameny: legislativa a judikatura

- Zákony obecné s důsledky pro zdravotnictví
- Nový občanský zákoník (nahradil starý OZ, obchodní zákoník, zákon o rodině) – vztah pacienta a poskytovatele, tělesná integrita, náhrada újmy na zdraví a její způsobení/zavinění)
- Zákoník práce (zaměstnání ve zdravotnictví)
- Občanský soudní řád (rozhodování civilních sporů, rozhodování v
- Trestní zákon a trestní řád (trestné činy ve zdravotnictví, vyšetřovací metody).
- Správní řád (rozhodování úřadů ve zdravotnictví)

Nejdůležitější zákony pro zdravotnictví

- Donedávna: zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění četných novel (57, všechny po roce 1990).
- Nyní: zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotnických službách a podmínkách jejich poskytování
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
- Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech
- Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví
- Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění
- Úmluva na ochranu lidských práv a lidské důstojnosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (CETS 164, č. 96/2001 Sb. m. s.)

Mezinárodní a nadnárodní právo

- Mezinárodní spolupráce v oblasti zdravotnictví – činnost Světové zdravotnické organizace (WHO)
- Světová hospodářská integrace – právo a činnost Světové obchodní organizace (WTO)
- Standardy základních práv včetně specifického kodexu pro zdravotnictví + posilování spolupráce členských států – Rada Evropy
- Angažmá Evropské unie (dříve Evropských společenství) v souvislosti s volným pohybem zboží, osob a služeb, zárodečné vlastní angažmá v oblasti ochrany veřejného zdraví.

Rozsudky a rozhodnutí

- Jako v jiných odvětvích práva a průřezových oborech je mnohá právní úprava obecná.
- Řešení sporů před soudy může vést k vyjasnění hraničních situací či situací, kde je napětí se základními právy či mezi právními úpravami
- V Česku jsou s judikaturou z řady důvodů problémy.
- Přesto je na místě judikaturu sledovat, máme též pro zdravotnické právo důležitou judikaturu.
- V některých záležitostech – například správa léčivých přípravků – je na místě sledovat též správní rozhodování.

Terminologie – osoby a instituce

- Pacient – jednotlivec žádající či podstupující zdravotní péči či čerpající zdravotní služby
- Zdravotník, resp. zdravotnický pracovník (lékař, zdravotní sestra apod.)
- Zdravotnické zařízení – dosud provoz poskytující zdravotní péči, nově prostory určené a vybavené pro poskytování zdravotní péče.
- Dosud provozovatel zdravotnického zařízení, nově poskytovatel zdravotní péče, resp. služeb – jednotlivec, obchodní společnost, jiná právnická osoba, stát.

Terminologie – jednotlivé činnosti

- Zdravotní služby: zdravotní péče, konzultace, nakládání se zemřelým, dopravní služby, záchranná služba apod.
- Zdravotní péče: vlastní ošetřování
- Členění dle naléhavosti – neodkladná, akutní, nezbytná, plánovaná.

Členění dle účelu – preventivní, diagnostická, dispenzární, terapeutická (léčebná), posudková, rehabilitační, paliativní, lékařenská a klinicko-farmaceutická

Členění dle doby – ambulantní, jednodenní, lůžková, domácí

Zdravotnictví a hospodářství – zdravotnická ekonomie

- Zdravotnictví je – s ohledem na profesionalizaci a používání produktů - součástí hospodářství.
- Podíl na hospodářství vyspělých zemí (5-17% HDP) roste: omezený prostor pro automatizaci.
- Převládá veřejné financování.
- Proto je soukromý příspěvek je spoluúčastí.
- Je tak žádoucí studovat poměry ve zdravotnictví jako poměry v odvětví hospodářství ekonomií.
- Zdravotnická ekonomie se ve značném rozsahu studuje, existují odborná pracoviště a projekty.
- Ve zdravotnictví se zvláště projevuje nedokonalost trhů (informační asymetrie, stav nouze, požadavek pomoci).

Závěr úvodu

- Ve zdravotnictví jde opravdu o zdraví a o život (leckde jinde jenom o peníze a o slávu).
- Proto spousta napětí a stresu u všech zúčastněných: zdravotníků a pacientů.
- Vyhraněné politické a náboženské názory na některá témata
- Proto prosba o zdrženlivost a citlivost
- Právníci a zdravotnictví: vyhrocený střet dvou elitních skupin (právníci a lékaři...) v USA.
- Vzniká pozvolna takový střet v ČR? Máme takový střet v plném rozsahu přenášet do ČR?